

“O‘ZBEKISTONDA BIOXILMA-XILLIKNI SAQLASH”

Jizzax davlat pedagogika universiteti

Tabiiy fanlar fakulteti Biyologiya yo‘nalishi 2-kurs talabasi

Raxmatullayeva Hadichabonu

Annotatsiya: *Bioxilma-xillik – jamiyatning iqtisodiy, ekologik va madaniy-estetik ehtiyojlarini qondirishning dolzarb va salohiyatli resursi hisoblanadi. U bo‘lmasa jamiyat barqaror rivojlanishi mumkin emas. Aholi sonining o‘ssishi, biosferada mavjud bo‘lgan moddalar va energiyadan xo‘jalik maqsadlarida foydalanishning tobora ortib borishi, undagi aloqa va bog‘liqlik umumiy tuzilmasini qayta qurish natijasida jamiyatning biosferaga ta’siri muntazam ravishda kuchayib bormoqda. Inson faoliyati sayyoraning qiyofasini tobora kuchliroq o‘zgartirmoqda. Bioxilma-xillikni saqlab qolishda bir qancha amaliy ishlar qilinsada, insonning tushunish darajasi bo‘lmasa bioxilma-xillik o‘z holatiga kelmaydi.*

Kalit so‘zlar: *Dasht, ekologik, flora, fauna, lanshaft, siyosat, global, ineraktiv, zakaznik, qo‘riqxon, qonun, qizil kitob, cho‘l, monitoring.*

O‘zbekistonning tabiiy yashash joylari baland tog‘ tizmalaridan tortib keng dashtlar, cho‘llar va qirg‘oqbo‘yi botqoqliklarigacha bo‘lgan o‘simlik va hayvonot dunyosining keng doirasini qo‘llab-quvvatlaydi. Bularning ko‘pchiligi turlari mintaqa uchun endemik bo‘lib, O‘zbekistonni ekologik xilma-xillik uchun global va mintaqaviy ahamiyatga ega bo‘lgan nuqtaga aylantiradi. Biroq, boylar bioxilma-xilik O‘zbekiston jiddiy tahdidlarga duch kelmoqda. Yashash joyini yo‘qotish, Iqlim o‘zgarishi, va beqaror inson faoliyati bu ajoyib tabiiy merosni saqlab qolish uchun qiyinchiliklar tug‘dirmoqda. O‘zbekistondagi bioxilma-xillikning holati, davom etayotganini tushunish juda muhimdir himoya qilish sa’y-harakatlari, shuningdek, mamlakatning noyob flora va faunasini muhofaza qilish va saqlash bo‘yicha davlatimiz tomonidan qonunlar ishlab chiqilmoqda.

Yevropa, Yaqin Sharq va Osiyo biogeografik mintaqalari orasida joylashgan O‘zbekiston dunyodagi eng xilma-xil ekotizimlardan biriga ega hisoblanadi. O‘zining betakror joylashuvi va rang-barang landshaftlari bilan bu Markaziy Osiyo mamlakati o‘simlik va hayvonot dunyosining ajoyib majmuasiga ega.

Shu o'rinda Oliy majlis qonunchilik palatasi deputati Muqaddas Tirkasheva o'z tunqida biologik xilma xilik haqida to'xtalib o'tgan. "Biologik xilma-xillik keng tushuncha bo'lib, u hayotning barcha turlarini va sayyoramizda mavjud tabiiy tizimlarni o'z ichiga oladi. Boshqacha aytganda, bioxilmaxillik – odamlar hayoti uchun muhim resurslar manbai sanaladi. Bugungi kunda biologik xilma-xillikni muhofaza qilishga global darajada e'tibor qaratilishi sababi ham shunda. Yurtimizda ham biologik xilma-xillikni saqlash va undan barqaror foydalanishni ta'minlash, muhofaza qilinadigan tabiiy hududlarni rivojlantirish va kengaytirish bo'yicha muayyan ishlar qilinmoqda. 2016 yilda METHning umumiy maydoni 2,011 mln gektarni yoki mamlakatimiz hududining 4,64 foizini tashkil qilgan bo'lsa, 2017 yilning 1 yanvar holatiga ko'ra, muhofaza etiladigan tabiiy hududlarning umumiy maydoni 6,321 mln. gektarga yetkazildi va ularning mamlakatimiz hududidagi ulushi 14,08 foizni tashkil etdi. 2019 yilda Xorazm milliy tabiat bog'i, 2020 yilda "Janubiy Ustyurt" milliy tabiat bog'i, 2021 yil "Sudoche-Akpetki" davlat buyurtma qo'riqxonasi, 2022 yilda "Oqtog'-Tomdi" davlat qo'riqxonasi, "Markaziy Qizilqum", "Yuqori to'palang", "Bobotog'", "Pop", "Orolqum", "Omonqo'ton" milliy tabiat bog'lari, "Borsakelmas" davlat buyurtma qo'riqxonalari ishga tushirildi. Ayni chog'da mamlakatimizda 7 ta davlat qo'riqxonasi, 1 ta majmua (landshaft) buyurtma qo'riqxonasi, 12 ta tabiat bog'i, 1 ta milliy bog', 11 ta tabiat yodgorligi, 2 ta biosfera rezervati, 12 ta buyurtma qo'riqxonasi, 1 ta Buxoro ixtisoslashtirilgan "Jayron" pitomnigi mavjud. Ushbu hududlarda O'zbekiston Respublikasi Qizil kitobiga kiritilgan umurtqali hayvonlarning 102 turi, o'simliklarning 280 turi uchraydi. So'nggi yillarda muhofaza etiladigan tabiiy hududlarning moddiy-texnik bazasi rivojlantirilib borilmoqda. Jumladan, ma'muriy binolarning bir qismi ta'mirlanib, Chotqol biosfera va Hisor davlat qo'riqxonalarida tashrif markazlari tashkil etildi. Xalqaro tashkilotlar tomonidan amalga oshirilayotgan loyihalar doirasida Chotqol biosfera va Hisor davlat qo'riqxonalari, "Saygachiy" majmua (landshaft) buyurtma

qo'riqxonasi va "Janubiy Ustyurt" milliy tabiat bog'i faoliyatiga SMART patrul qo'riqlash tizimi tadbiriq etildi. 500 dan ortiq demarkatsiya belgilari, fotoapparat, optik kuzatish vositalari, fotoqopqonlar va boshqa asbob uskunalar bilan ta'minlandi".

Bioxilmaxillikni saqlashda faqat bitta davlat chegarasida faoliyat bo'lib qolmasdan balki xalqaro darajadagi faoliyat bo'lib bunda o'zaro aloqalar o'rnatilishi kerak. O'zaro aloqalarni boshqarish maqsadida ineraktiv sistemalarni ishlab chiqarish va masofadan turib ta'lim olish yo'lini amalga oshirilish lozim. Bu mutaxasislar nazariy va amaliy bilimga ega bo'lishlari uchun, mavsumga qarab dala amalyotlarini amalga oshirib, bundan tashqari "Populyatsiya genetikasi va genofondi himoyasi", "Ovlash asoslari", " O'rmondan foydalanish va o'rmon xo'jaligi" kabi fanlarni yaxshi o'zlashtirishlari lozim. Uchinchi "Qizil kitob"ni Xalqaro, regional va milliy miqiyosida chop etilishi. Har bir davlat va millat dunyo oldida o'z tabiiy boyliklari bo'yicha javobgar. Kuzatishlar asosida soni kamayib ketayotgan hayvon va o'simliklar ro'yxati tuzilib, qirilib ketish ehtimolligi bo'lgan hayvon va o'simliklar to'grisida Qizil kitobda ma'lumot beriladi. Qizil kitob faqatgina xatar darakchisi bo'lmay, balki muhofaza harakatlarining dasturi hamdir. Bu dasturlar davlat o'rtasida hamkorlik yo'li bilan hal qilinadi. To'rtinchidan bioxilma-xillikni saqlashni eng samarali usullardan biri bu maxsus tabiiy qo'riqxonalar teritoriyasini yaratish - zapovedniklar, zakazniklar, milliy va tabiiy bog'lar tashkil qilish. Qo'riqxonalar etolon bo'libgina qolmay, ekalogik turg'unlikni saqlab qoladi.

Muhofaza etiladigan tabiiy hududlarda qonunga xilof ravishda ov qilish ta'qiqlanib, daraxt kesilishi qat'iy nazorat ostiga olinadi. Bundan tashqari, bunday hududlarda resurslardan izchil foydalanishni rag'batlantirish, o'simlik va hayvonot dunyosining holatini o'rganish va baholash bo'yicha ilmiy tadqiqotlar o'tkazish borasidagi ishlar amalga oshiriladi.

Bugungi kunda O'zbekistonning biologik xilma-xilligini asrash asosini tashkil etadi *biologik xilma-xillik siyosati*. Ushbu siyosat mamlakatning noyob flora va faunasini asrashga qaratilgan maqsad va strategiyalarni belgilaydi. U tabiatni muhofaza qilish tashabbuslariga ustuvor ahamiyat berish, barqaror amaliyotlarni ilgari surish va biologik xilma-xillikning qadr-qimmati haqida xabardorlikni oshirishga yordam beradigan yo'naltiruvchi hujjat bo'lib xizmat qiladi.

Siyosat asosiga qo'shimcha ravishda O'zbekiston amalga oshirdi *qonunchilik choralari* ega bo'lishi mumkin bo'lgan faoliyatni tartibga solish ta'sir biologik xilma-xillik bo'yicha. Ushbu chora-tadbirlar tabiiy yashash joylarini muhofaza qilish, yashash joylarini yo'qotishning oldini olish va inson faoliyati natijasida yuzaga keladigan tahdidlarni yumshatish uchun ekologik qonun va qoidalarning mavjudligini ta'minlaydi.

O'zbekiston o'zining global asosga sodiqligi doirasida biologik xilma-xillikni saqlash bo'yicha milliy dasturlari, strategiyalari va harakat rejalarini muvofiqlashtirish bo'yicha astoydil harakat qilmoqda. Ushbu tashabbuslar mamlakatning boy bioxilma-xillikni saqlash va uning uzoq muddatli omon qolishini ta'minlashga intilishini ta'kidlaydi. Hamkorlik orqali biologik xilma-xillikni saqlashga ko'maklashish uchun bir nechta takliflar keltirib o'tilgan.

1. Bilim va ilg'or tajriba almashish uchun xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik qilish

2. Davlat organlari, notijorat tashkilotlari va mahalliy hamjamiyat o'rtasidagi hamkorlikni rag'batlantirish

3. Tadqiqot va monitoring o'tkazish uchun ilmiy muassasalar bilan hamkorlik qilish

Xulosa o'rnida shuni aytish kerakki: Suv, atmosfera va tabiat bir butun bo'lib davlat chegarasini bilmaydi, bioxilma-xillikni saqlash masalalarini hal qilinishida butun dunyo insonlari birlashishi kerak. Tabiatdan tashqarida inson uchun hayot yo'q. Demak har bir inson ekologik holatni o'simlik va hayvonot olamini saqlashgan bel bog'lashi zarur deb o'ylayman.

ADABIYOTLAR:

1. Bioxilma-xillikni saqlash. Milliy strategiya va harakat rejasi. Toshkent. 1998.
2. Дустова М. Т., Хужаниёзова Б. Х., Умедов А. М. BIOXILMA-XILLIKNI
3. Дустова М. Т., Хужаниёзова Б. Х., Умедов А. М. BIOXILMA-XILLIKNI SAQLASHNING AMALIY YO'LLARI // Журнал Технических исследований. – 2020.
4. География и мониторинг биоразнообразия. М: НУМЦ. 2002.